

Jongeren weer op de rails

Verminderen van recidive bij ontspoorde migrantenjongeren

Hans Bellaart

FORUM

INSTITUUT VOOR
MULTICULTURELE
VRAAGSTUKKEN

Jongeren weer op de rails

Verminderen van recidive bij ontspoorde migrantenjongeren

Hans Bellaart

Colofon

Uitgave

FORUM – Instituut voor Multiculturele Vraagstukken
Postbus 201
3500 AE Utrecht
(030) 297 43 21
www.forum.nl

Projectleiding en tekst

Hans Bellaart (FORUM)

Tekstredactie

Frans van der Heijden, Castricum

Vormgeving

Urban Perception, Amsterdam

Foto's

Hollandse Hoogte

Druk

Scan Laser

© 2013 FORUM – Instituut voor Multiculturele Vraagstukken

ISBN 978-90-5714-190-4
NUR 130, 763

FORUM vertaalt kennis van multiculturele vraagstukken in oplossingen.

FORUM is een onafhankelijk kennisinstituut op het terrein van multiculturele vraagstukken vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat, sociale cohesie en gedeeld burgerschap. FORUM vergaart kennis op het brede terrein van integratie, stelt deze beschikbaar en zet de kennis om in praktisch toepasbare methoden en producten.

Inhoud

1	Inleiding – algemene aanpak op maat	5
2	Reguliere maatregelen tegen recidive	9
3	Wat vergroot het risico van recidive?	13
4	Wat maakt de kans op recidive kleiner?	19
5	Hoe werkt de nazorg in de praktijk?	25
6	Checklist ‘nazorg voor risicojongeren’	35

1 Inleiding – algemene aanpak op maat

Jongeren met een migratieachtergrond komen relatief vaker in aanraking met politie en justitie dan autochtone leeftijdsgenoten. Hoewel de afgelopen jaren de jeugd-criminaliteit in het algemeen aan het afnemen is, blijft die oververtegenwoordiging onverminderd hoog (zie pag. 7). En dat geldt ook voor de recidive: migrantenjongeren vallen in verhouding vaker terug (zie pag. 8). De afgelopen jaren zijn er diverse pogingen gedaan om die hoge cijfers terug te dringen, maar dat heeft nog geen trendbreuk opgeleverd.

Beleidsmakers lijken nu de handdoek in de ring te gooien. FORUM wil deze jongeren echter niet opgeven. Naar ons idee zijn de inspanningen tot nu toe te projectmatig en te gefragmenteerd geweest. Wat lijkt dan wél te werken? Welke kennis wordt in de praktijk toegepast om de recidive effectief te verminderen? FORUM heeft dat in kaart gebracht en de bevindingen in deze handreiking opgenomen. Die vormen een antwoord op de belangrijke vraag: hoe realiseer je een benadering-op-maat binnen de algemene, reguliere aanpak?

Algemeen én specifiek

De relatief hoge criminaliteit en recidive onder migrantenjongeren is een groot en hardnekkig maatschappelijk probleem, al jarenlang. Achtereenvolgende kabinetten zijn er niet in geslaagd de oververtegenwoordiging te verminderen. Tussen 1997 en 2006 werd er, in verschillende gedaanten, specifiek op migrantenjongeren gericht beleid gevoerd.¹ Dit beleid bestond voornamelijk uit een projectmatige aanpak. Expertise verdween wanneer het project was afgelopen, en succesvolle methoden werden geen onderdeel van het algemene beleid. Na 2006 richtte het specifieke beleid zich op de Marokkaanse jeugd, en in 2009 kwamen daar de Antilliaanse jongeren bij. In de 22 'Antillianengemeenten' zijn wel vorderingen gemaakt, maar de maatregelen zijn naar onze mening te oppervlakkig gebleven en te los van de reguliere aanpak om echt effect te sorteren.

Na 2012 is de financiering van specifieke maatregelen beëindigd. De regering en de gemeenten hebben afscheid genomen van het doelgroepenbeleid. FORUM kan daarmee instemmen, maar er moet wel iets voor in de plaats komen. Wij bepleiten dat er binnen het generieke beleid nadrukkelijk aandacht is voor specifieke problemen en risicofactoren bij migrantengroepen. Generiek beleid om criminaliteit en recidive tegen te gaan, is effectiever als het specifieke bestanddelen kent. Effectiever – en uiteindelijk ook goedkoper. Recidive kost namelijk veel geld. Voor gemeenten is het goed om hierbij stil te staan, nu zij vanaf 2015 zelf die kosten moeten dragen.

Theorie in de praktijk

Er is de afgelopen jaren veel kennis opgedaan over een cultuursensitieve benadering. Wij vroegen ons af of gemeenten deze kennis benutten en in hun reguliere beleid opnemen. FORUM heeft in 2013 binnen het project 'Nazorg voor delinquente jongeren' in kaart gebracht hoe de recidive onder specifieke groepen te verminderen is.

Hiervoor is literatuurstudie gedaan en zijn projecten in Helmond, Utrecht en Rotterdam bestudeerd. In Utrecht en Lelystad zijn diverse bijeenkomsten georganiseerd met professionals in de (justitiële) jeugdketen. En in Eindhoven en Arnhem zijn gesprekken gevoerd over de aanpak in die steden. Ten slotte heeft een studiedag met de voorzitters van de casusoverleggen Jeugd in Utrecht duidelijk gemaakt hoe in de analyse en aanpak rekening gehouden wordt met de specifieke achtergrond van migrantenjongeren. Kortom: er is een goed beeld verkregen van hoe men over het vraagstuk denkt en de theorie in praktijk brengt.

Op grond van die inventarisatie heeft FORUM deze handreiking gemaakt. Ze bevat tips en aanbevelingen om met specifieke accenten in de reguliere aanpak de recidive onder Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse migrantenjongeren terug te dringen. De algemene maatregelen moeten passend worden gemaakt. Maatwerk is nodig om deze jongeren weer op de rails te krijgen.

Meer effect, minder duur

De gemeenten krijgen vanaf 1 januari 2015 de verantwoordelijkheid voor het jeugd-beleid en hebben groot belang bij het voorkómen van recidive. Er is extra inzet en een goede, gerichte nazorg nodig om de onevenredig hoge recidive onder migrantenjongeren terug te dringen. Dit zal zich niet alleen terugbetalen in méér veiligheid en minder maatschappelijk schade, maar nogmaals: het vermindert ook de hoge kosten van jeugddetentie, reclassering en hulpverlening.

Het Verwey-Jonker Instituut heeft onderzoek gedaan naar de kosteneffectiviteit.² Het blijkt van groot belang dat een interventie goed aansluit op de cliënt en (in dit verband) dus cultuursensitief is. Interventies die rekening houden met iemands culturele achtergrond zijn doeltreffender en bovendien minder duur dan 'cultuurvrije' interventies. Daarnaast blijken interventies bij een etnisch homogene groep vier keer zo effectief als interventies bij een gemengde groep. Ook het aanpassen van de *taal* helpt: interventies in de moedertaal zijn twee keer zo effectief.

Leeswijzer

Eerst beschrijven we in hoofdstuk 2 welke algemene maatregelen er zijn om recidive te voorkomen. Vervolgens belichten we de specifieke factoren die het risico van recidive bij migrantenjongeren vergroten (hoofdstuk 3) en factoren die bijdragen aan een succesvolle benadering (hoofdstuk 4). Hoe wordt hiermee in de praktijk omgegaan en wat kan beter? Die vraag staat centraal in hoofdstuk 5. De antwoorden zijn verwerkt in een checklist (hoofdstuk 6): hiermee controleert u in hoeverre in uw gemeente de nodige specifieke maatregelen genomen worden binnen de reguliere aanpak van recidive.

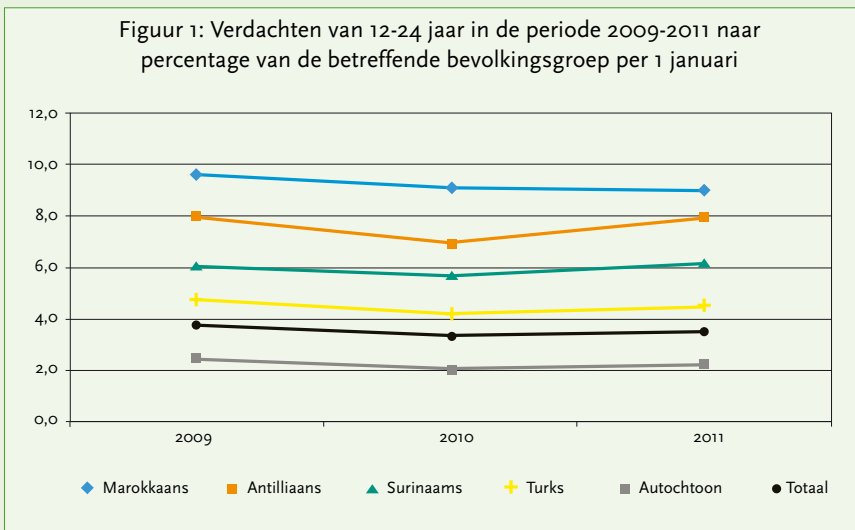
Oververtegenwoordiging in criminaliteit

Het Risbo heeft onderzoek gedaan in 21 grote gemeenten.³ In die gemeenten wonen 630.045 jongeren in de leeftijd van 12-24 jaar. In 2011 werden er 21.524 van hen verdacht: dat is 3,4 %. Het aandeel verdachte jongeren is daarmee iets lager dan in 2009: toen werd 3,7% van alle 12-24-jarigen verdacht van een misdrijf. De daling is vooral in 2009 te zien, het eerste onderzoeksjaar.

Van de 50.727 Marokkaans-Nederlandse jongeren die in 2011 in de 21 gemeenten woonden, werden er 4.539 verdacht (8,9%). Dat is iets minder dan het percentage in 2009 (9,6%). Van de 21.469 Antilliaans-Nederlandse jongeren in de 21 gemeenten werden er 1.784 verdacht. Met 8,3% is dat aandeel hoger dan in 2010 en ongeveer gelijk aan 2009. In de jaren 2009-2011 is de oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongeren met 162% gelijk gebleven. De oververtegenwoordiging van Antilliaanse jongeren is gestegen van 136% naar 148%.

Zelfs kinderen onder de twaalf jaar komen vier keer zo vaak in aanraking met politie en justitie als hun autochtone leeftijdsgenoten.⁴ (Dit geldt voor alle in figuur 1 genoemde groepen.) De oververtegenwoordiging begint al op 9-jarige leeftijd en zet zich ongehinderd voort.

Figuur 1: Verdachten van 12-24 jaar in de periode 2009-2011 naar percentage van de betreffende bevolkingsgroep per 1 januari

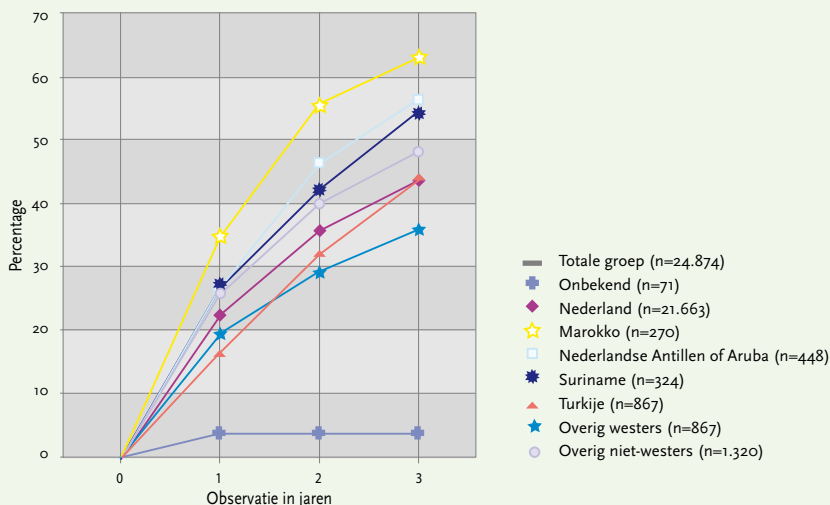

Bron: HKS, bewerking Risbo

Oververtegenwoordiging in recidive

Niet alleen zijn migrantenjongeren sterk oververtegenwoordigd bij de *first offenders*, maar ook bij de recidivisten: degenen die in herhaling vallen na een eerste vergrijp. Marokkaanse en Antilliaanse jongens tussen de 12 en 25 jaar zijn respectievelijk 17 en 13 keer vaker veelpleger dan autochtone jongens. Ook recidive in strikte zin komt gemiddeld vaker voor bij jongeren met een migratieachtergrond. Er zijn wel verschillen tussen migrantengroepen. De recidive is het hoogst bij jongeren van Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse afkomst. Bij de Turkse en overig niet-westerse jongeren is de recidive gelijk aan – of lager dan – die bij autochtoon Nederlandse jongeren.⁵

Figuur 2: Algemene recidive onder jeugdige daders met een strafzaak afgedaan in 2008; naar geboorteland

Categorie	N	1	2	3
Onbekend	71	3.8	3.8	3.8
Nederland	21.663	22.4	35.7	43.5
Marokko	270	34.6	55.9	62.8
Nederlandse Antillen of Aruba	448	26.5	46.4	56.4
Suriname	324	26.8	42.4	54.7
Turkije	231	16.6	31.8	44.1
Overig westers	867	19.2	29.4	35.7
Overig niet-westers	1.320	25.9	40.1	48.1
Totale groep	24.874	22.7	36.1	44.0

2 Reguliere maatregelen tegen recidive

Alle maatregelen die volgen nadat een jongere gestraft is door justitie, vatten wij hier samen in de term 'nazorg'. Hieronder verstaat FORUM: *ledere vorm van begeleiding die erop gericht is om recidive na strafmaatregelen te voorkomen bij jeugdigen*. Het gaat dus niet alleen om zorg na detentie, maar ook na andere strafmaatregelen. En de zorg betreft niet alleen reclassering, maar ook andere vormen van begeleiding: bij het vinden van werk, scholing en huisvesting en in de vorm van socialevaardigheidstraining, hulpverlening of empowerment. Naast justitiële zorg spelen ook andere jeugdzorg en welzijnsorganisaties een rol, zoals bij (psychosociale) hulpverlening.

Wanneer je alle generieke maatregelen en programma's op een rij zet, zoals hierna gebeurt, rijst onvermijdelijk de vraag: waarom is met deze uitgebreide en gevarieerde aanpak de recidive onder *migranten* jongeren niet terug te dringen? Het antwoord is te vinden in hoofdstuk 3, waarin we de specifieke risicofactoren voor die recidive belichten. Specifieke factoren vergen immers specifieke accenten in de reguliere aanpak. Algemene maatregelen moeten passend gemaakt worden voor migrantenjongeren. Maar dan moeten we dus wel eerst goed zicht hebben op wat de algemene aanpak inhoudt. Wat gebeurt er allemaal om recidive tegen te gaan?

Partners: justitie en hulpverlening

Zowel justitie als de hulpverlening hebben een taak bij het verlenen van nazorg.

De justitiepartners zijn:

- De justitiële jeugdinrichtingen (JJI)
- Bureau Jeugdzorg / afdeling jeugdreclassering
- Gespecialiseerde jeugdreclassering (zoals vanuit de William Schrikker Groep voor Licht Verstandelijk Beperkte jongeren – LVB)
- Raad voor de Kinderbescherming (RvdK)
- Openbaar Ministerie

Partners in de hulpverlening zijn:

- Medewerkers van de Centra voor Jeugd en Gezin (CJG)
- Tweedelijns voorzieningen in de jeugdzorg
- Woonvoorzieningen, ideële organisaties en scholen die vrijwillig nazorg bieden⁶

Nazorg: bij detentie of andere straffen

De nazorg die op detentie volgt wordt in het zogenaamde netwerk- en trajectberaad gecoördineerd. Bij andere straffen wordt de nazorg meestal in het Veiligheidshuis met de partners afgestemd.

De rol van het netwerk- en trajectberaad

Het ministerie van Justitie heeft een vaste overlegstructuur ontwikkeld om betere afstemming en samenwerking tussen de betrokken partners te realiseren. Het gaat om het netwerkberaad en het trajectberaad. Vaste deelnemers zijn de hiervoor genoemde justitiepartners. Doel van beide beraden: het creëren van een sluitende aanpak voor alle jongeren die in een JJI zijn geplaatst.⁷ Voor elke jongere wordt een individueel trajectplan opgesteld. Dit moet hem goed voorbereiden op zijn terugkeer in de samenleving en de kans op recidive verminderen.⁸ Als sprake is van *verplichte* nazorg voor een jongere, neemt de jeugdreclassering de verantwoordelijkheid voor het traject op zich. De Raad voor de Kinderbescherming is verantwoordelijk voor het proces en (daarmee) de organisatie van de beraden.

De rol van het Veiligheidshuis

De gemeenten zijn tot nu toe beperkt verantwoordelijk voor de nazorg na detentie in een justitiële jeugdinrichting. Per 1 januari 2015 komt de verantwoordelijkheid geheel bij de gemeente te liggen. Op dit moment is zij wel al verantwoordelijk voor de veiligheid binnen de eigen grenzen. Nazorg na strafmaatregelen is daar onlosmakelijk mee verbonden. In de aanpak van overlastgevende en criminele (groepen) jongeren speelt in veel gemeenten het Veiligheidshuis een belangrijke rol. De voorzitters van ‘casus-overleggen jeugd’ nemen daarin de coördinatie van de nazorg op zich.

Multiprobleemgezinnen

Het Veiligheidshuis richt zich op ernstige overlast en criminaliteit met een complexe achterliggende problematiek en een hoog risico van recidive. Het is de bedoeling dat men in het casusoverleg een volledig beeld krijgt van straatgroepen en individuele jongeren. Dan wordt er een analyse per jongere gemaakt en een passend plan van aanpak. Het Veiligheidshuis focust dus op jongeren en gezinnen met hardnekkige problemen of casussen die niet op een reguliere manier op te lossen zijn. In het Landelijk Kader Veiligheidshuizen⁹ wordt als voorbeeld genoemd: ernstige multiprobleemgezinnen of zorgmijders die strafbare feiten plegen, ernstige overlast veroorzaken of weigeren mee te werken aan hulpverlening. De complexe problematiek vergt dan een aanpak die de eigen mogelijkheden van de zorgverlening of het strafrecht overstijgt. Wanneer de reguliere inzet van partners binnen de eigen keten niet meer werkt, kan een beroep worden gedaan op het netwerksamenwerkingsverband, het Veiligheidshuis.

Ketenoverstijgend

In het Landelijk Kader staat dat het Veiligheidshuis een netwerksamenwerking tussen justitie, zorg en (andere) lokale partners is, waarin deze onder eenduidige regie tot een ketenoverstijgende aanpak komen van complexe persoons-, systeem- en gebiedsgerichte problematiek om ernstige overlast en criminaliteit te bestrijden. Dit klinkt mooi, maar is in de praktijk vaak nog niet gerealiseerd. Een eenduidige regie op casusniveau blijkt lastig te verwezenlijken. Op casusniveau is meestal één van de partners verantwoordelijk voor het integrale plan van aanpak. Er is dan geen sprake van een echte regie over de samenwerking tussen alle partners. En dat geldt al helemaal voor de samenwerking tussen partners van justitie en de vrijwillige zorg.

Diverse vormen van nazorg

Er zijn verschillende vormen van nazorg. Zo is er *vrijwillige* en *verplichte* nazorg. Vrijwillige nazorg kan in opdracht van de RvdK door de jeugdreclassering uitgevoerd worden, als de jongere hierom vraagt en gemotiveerd is.¹⁰ De verplichte nazorg wordt in het verantwoordelijkheidskader 'Nazorg Jeugd' omschreven als: [...] *een opdracht aan de (jeugd)reclassering tot het verlenen van 'Hulp en Steun' ter zake van de naleving van de bijzondere voorwaarden in het kader van een voorwaardelijke jeugddetentie, voorwaardelijke PIJ, voorwaardelijke invrijheidsstelling/voorwaardelijke beëindiging van jeugddetentie, dan wel van een PIJ, volgend op de tenuitvoerlegging van het onvoorwaardelijke gedeelte.*

Omdat onderzoek uitwijst dat relatief weinig jongeren gebruikmaken van vrijwillige nazorg, heeft de toenmalige staatssecretaris van Justitie, Nebahat Albayrak, in 2009 een voorstel ingediend om nazorg na detentie verplicht te stellen. Jongeren die een vrijheidsontnemende straf van langer dan drie maanden krijgen opgelegd, hebben tegenwoordig te maken met een verplicht scholings- en trainingsprogramma.

Vormen van verplichte nazorg zijn: de maatregel Hulp & Steun, de gedragsbeïnvloedende maatregel (GBM), individuele trajectbegeleiding (ITB) en het specifieke ITB CRIEM, en het zojuist genoemde scholings- en trainingsprogramma (STP). Deze maatregelen lichten we hierna kort toe. Alle maatregelen worden uitgevoerd door de jeugdreclassering, tenzij anders aangegeven.

Maatregel Hulp & Steun

Wanneer een maatregel Hulp & Steun in gang wordt gezet, is de begeleiding hiervan gericht op de aanleiding tot het delict. Daarnaast worden waar mogelijk risico's van recidive in kaart gebracht, net als de problemen waar een jongere thuis, op school en/of in zijn vrije tijd mee kampt. Deze problemen worden besproken, en er worden afspraken gemaakt om ze voortaan te voorkomen. Het doel van de maatregel Hulp & Steun is om ontwikkelingsbeperkende invloeden zoveel mogelijk in de kiem te smoren.

Gedragsbeïnvloedende maatregel

Dit vrij zware middel kan de kinderrechter opleggen als sprake is van een ernstig delict, of als de jongere als veelpleger wordt aangemerkt. Begeleiding wordt dan niet meer als voldoende beschouwd, er is ook een behandeling nodig om het gedrag van de jongere te corrigeren. Het doel van de GBM is de jongere te herintegreren in de samenleving. Bij deze maatregel draait het om heropvoeding, behandeling van gedragsproblemen en bescherming van de maatschappij.¹¹ Net als bij de maatregel Hulp & Steun worden de risico's van recidive in kaart gebracht. Dan volgen gerichte gedragsinterventies. Mogelijke onderdelen daarvan zijn bijvoorbeeld een behandeling bij verslavingszorg of een omgangsverbod.

Individuele Trajectbegeleiding Criminaliteit in Relatie tot Integratie Etnische Minderheden

Naast de reguliere Individuele Trajectbegeleiding (ITB) is er ook ITB CRIEM. Deze maatregel is zowel bedoeld voor migrantenjongeren die voor het eerst in aanraking komen met justitie, als voor de veelplegers onder hen. De begeleiding moet voor-

kómen dat een jongere opnieuw in aanraking komt met justitie. Na afronding van deze ITB volgt een maatregel Hulp & Steun. Bij ITB CRIEM staat zeer regelmatig contact met de jongere en diens omgeving centraal. Geprobeerd wordt om die sociale omgeving, die een belangrijke rol kan spelen in de ondersteuning, uit te breiden en te versterken. Bij ITB CRIEM gebeurt dit door rekening te houden met opvoedkundige problemen bij de ouders en met integratieproblemen. De interventies van ITB CRIEM vinden plaats op meerdere leefgebieden tegelijk: thuis, op school, in de vrije tijd. Interventies waar de jeugdreeclasseringswerker gebruik van kan maken: informatie geven over de Nederlandse samenleving, conflictbemiddeling, en contact leggen tussen ouders en pedagogische contexten (waaronder school).¹²

Scholings- en trainingsprogramma

Een STP is primair op resocialisatie gericht, maar kan ook een strafelement bevatten. Dit krijgt in de praktijk vaak vorm door de mate van toezicht, het vastleggen van het aantal uren dat een jongere aan een activiteit deel moet nemen, en het bepalen van voorwaarden waaraan de betrokkene moet voldoen.¹³ De jongere wordt bij een STP begeleid door iemand van de jeugdreeclassering. Als sprake is van een Work-Wise traject (speciale vorm van STP, zie hierna), dan zorgt de ITB'er voor de begeleiding. Een STP wordt gevolgd in de laatste periode van de straf of maatregel, of direct daarna, en omvat minimaal 26 uur per week aan activiteiten. Dit kan onderwijs en werk zijn, maar ook socialevaardigheidstraining, bijzondere zorg en vrijetijdsbesteding.¹⁴ Ook als er geen sprake is van detentie kan een jongere een STP opgelegd krijgen en dit thuis of in een begeleid kamertrainingscentrum volgen.

Speciale STP: Work-Wise

Work-Wise is een arbeidsmarktgericht leertraject voor jongeren in de leeftijd van 12-23 jaar aan wie een civiel- of strafrechtelijke maatregel is opgelegd.¹⁵ Het is een methode voor arbeidsintegratie en maatschappelijke integratie. Stapsgewijs wordt ernaar gestreefd dat de jongere een baan vindt en zelfstandig kan wonen.

Work-Wise bestaat uit drie subtrajecten:

- Arbeid & Scholing
- Zelfstandig wonen & Vrijetijdsbesteding
- Opbouw sociaal netwerk

Ieder subtraject bestaat uit verschillende fasen, elk met een eigen doelstelling.

Work-Wise kent vijf uitgangspunten, die 'beschermende mechanismen' worden genoemd. Het bevorderen hiervan vermindert de kans op recidive.

- Risico's van recidive in kaart brengen en verminderen
- Interactiecirkels doorbreken (omgaan met negatieve reacties vanuit de omgeving)
- Zelfoplossend vermogen vergroten
- Nieuwe uitdagingen en kansen scheppen
- Basale relaties creëren en intact houden

3 Wat vergroot het risico van recidive?

Elke dag weer wordt een keur aan programma's, maatregelen en trajecten ingezet om te voorkomen dat veroordeelde jongeren opnieuw in de fout gaan – dat maakt de beschrijving in hoofdstuk 2 wel duidelijk. Toch blijft de recidive bij migrantenjongeren onverminderd hoog, vergeleken met autochtone leeftijdgenoten. Hoe komt dat? Het antwoord wordt al grotendeels zichtbaar door verschillende risicofactoren naast elkaar te zetten: algemene factoren, factoren voor migrantenjongeren en – nog specifiek – factoren die voor Marokkaanse en Antilliaanse jongeren gelden.

Algemene factoren: versterkt bij migranten

Er is al veel studie gedaan naar recidive en wat daar invloed op heeft. Er zijn zelfs instrumenten ontwikkeld, waarmee de risicofactoren per delinquent kunnen worden vastgesteld. Een veelgebruikt instrument is de SAVRY¹⁶, die de kans op herhaling van gewelddadig gedrag bij jongeren in het algemeen in beeld brengt. De SAVRY maakt onderscheid tussen historische, sociaal-contextuele en individuele factoren.

Historische factoren	Factoren sociale context	Individuele factoren
1 Eerder gewelddadig gedrag	11 Omgang met delinquente leeftijdgenoten	17 Negatieve opvattingen
2 Eerder niet-gewelddadig delinquent gedrag	12 Afwijzing door leeftijdgenoten	18 Impulsiviteit/risikant gedrag
3 Jonge leeftijd bij eerste geweld	13 Stress en coping	19 Middelengebruik (drugs e.d.)
4 Onttrekking toezicht/interventie	14 Opvoedingsvaardigheden van ouders	20 Hanteren van boosheid
5 Zelfbeschadiging/suicidepoging	15 Gebrek aan steun van andere volwassenen	21 Psychopathische trekken
6 Getuige van geweld in gezin	16 Wonen in achterstandsbuurt	22 ADHD
7 Mishandeling/verwaarlozing als kind		23 Medewerking aan interventies
8 Criminaliteit ouders/verzorgers		24 Interesse in/binding met school
9 Vroege verstoring van verzorgingssituatie		
10 Geringe schoolprestaties		

Migrantenjongeren hebben net als autochtone jongeren met deze risicofactoren te maken. Onderzoek leert echter dat 1. deze factoren bij migrantenjongeren versterkt op kunnen treden en 2. zij ook nog eens te maken hebben met specifieke risicofactoren die samenhangen met hun migratieachtergrond. Deze stapeling van factoren op verschillende leefgebieden maakt de kans op criminaliteit en recidive groter dan bij autochtone jongeren.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)¹⁷ geeft aan dat de oververtegenwoordiging in recidive niet geheel verklaard kan worden uit sociaal-economische achterstanden. Migratie en groepsspecifieke factoren spelen mogelijk wel een verklarende rol, aldus het SCP. Als voorbeelden worden genoemd: het gebrek aan sociale binding met de Nederlandse samenleving, en ouders die te weinig sociale controle en structuur kunnen bieden.

Hierna geven we een overzicht van specifieke risicofactoren, verdeeld in vier categorieën: achterstanden die samenhangen met migratie, minderheidspositie, cultuurverschillen en contacten met instellingen.

Specifieke factoren: op vier gebieden

Achterstanden vanwege migratie

- Gebrekkige kennis van de Nederlandse taal bij ouders en jongeren.
- Beperkt familienetwerk, weinig steun.
- Weinig inzicht bij ouders in de Nederlandse cultuur en de systemen van onderwijs, jeugdzorg en strafrecht.
- Ouders begrijpen niet wat Nederlandse instituties (zoals school) van hen verwachten en geven mede daardoor hun kinderen geen goede begeleiding.
- Kinderen kunnen de ouders manipuleren (door betere taalbeheersing en kennis van Nederland).
- Een lage sociaal-economische status, ouders met weinig of geen opleiding.
- Opgroeien in een eenoudergezin, vooral bij migranten van Antilliaanse en Surinaamse komaf.
- Veel kinderen, weinig ruimte thuis, vaak en langdurig op straat.
- Het leven in concentratiewijken brengt extra risico's met zich mee.
- Armoede: jongeren willen 'erbij horen' en snel aan geld komen.

Minderheidspositie

- Jongeren willen 'erbij horen', maar lopen tegen vooroordelen en discriminatie aan.
- Negatieve houding van instituties tegenover niet-geïntegreerde ouders.
- Door het negatieve imago een negatief zelfbeeld én toekomstbeeld: 'Ze willen me toch niet'.
- Gebrek aan binding met de samenleving. Jongeren voelen zich niet geaccepteerd vanwege de groeiende negatieve aandacht voor migranten.¹⁸ Etikettering en *selffulfilling prophecy* kunnen ertoe leiden dat jongeren zich distantiëren van de maatschappij en zich afzetten tegen haar gezagsdragers (politieagenten, leraren, conducteurs, enzovoort).¹⁹

Verschillen in cultuur

- Ouders en buitenwereld hebben verschillende prioriteiten in de opvoeding; veel (groepen van) migranten kennen een meer conformistische en autoritaire opvoedingsstijl.
- Door die andere opvattingen worden ouders onzeker in het opvoeden.
- Grote verschillen in oriëntatie tussen ouders en kinderen; hierdoor kan zich een negatieve ouder-kindrelatie ontwikkelen waarin weinig binding met de ouders bestaat.
- Machogedrag van jongens wordt door ouders geaccepteerd.
- Ouders houden vaak minder toezicht op jongens dan in Nederlandse gezinnen gebeurt.
- Vriendengroepen, straatcultuur als tweede opvoeding: jongeren vinden alleen waardering bij 'lotgenoten' op straat, ze hebben te maken met groepsprocessen en respect (verdienen)²⁰, onder meer door het tonen van lef, overlastgevend en crimineel gedrag.²¹ Eenmaal in zo'n cultuur beland is het voor jongeren moeilijk om eruit te stappen, omdat dit sociale consequenties heeft. Migrantjongeren zijn vaak nog sterker groepsgeoriënteerd dan autochtone jongeren (die wat individualistischer zijn).²²
- Jongeren die in aanraking zijn geweest met justitie, verhogen hun status in de straatcultuur.^{23 24}
- In veel culturen wordt minder met kinderen gepraat.
- Minder affectie in de relatie tussen ouders (vooral de vader) en zoon.

Contacten met instituties

- Slecht contact met school, huisarts, hulpverlening. Als ouders geen aansluiting zoeken met de Nederlandse samenleving, is er een verhoogd risico op probleemgedrag bij hun kinderen.²⁵
- Communicatieproblemen tussen ouders en instellingen (door gebrekkige taalbeheersing bij de ouders én door gebrek aan culturele sensitiviteit bij professionals).
- Onbekendheid bij ouders: voor welk probleem moet je waar naartoe?
- Wantrouwen jegens instellingen; angst voor betutteling en kindbescherming.
- Complexiteit van problemen, in combinatie met gebrek aan regie in de jeugdzorg.
- Opvoedingsondersteuning bereikt te weinig migrantengezinnen.
- De benaderingswijze van professionals sluit niet goed aan op migrantengezinnen. Medewerkers van (justitiële) instanties hebben vaak een andere visie, waardoor wederzijds onbegrip ontstaat. Dit blijkt ook uit de lage opkomst van ouders bij reguliere instanties.²⁶ De betrokkenheid is laag, tenzij men zich actief en extra inspant om migrantenouders over de drempel te krijgen. (Bijvoorbeeld: de inzet van oudercoaches in Utrecht zorgde ervoor dat vrijwel alle Marokkaans-Nederlandse ouders aanwezig waren bij de rechtszitting van hun kind.)

Marokkaanse en Antilliaanse jongeren

In *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren* beschrijft Trees Pels uitgebreid de specifieke risicofactoren bij Antilliaanse en Marokkaanse jongeren.²⁷ Zij hanteert daarbij een andere indeling dan wij hiervoor hebben gedaan. Pels behandelt vier niveaus: de jongere zelf, het gezin, de peergroup en de omgeving. We geven de factoren voor beide groepen schematisch en in verkorte vorm weer.

Niveau	Risicofactoren bij Marokkaanse jongeren ²⁸
1. Jongere	<ul style="list-style-type: none"> • Beperkingen in de Nederlandse taalvaardigheid, het sociale netwerk en de kennis van de Nederlandse cultuur. • Instabiel zelfbeeld (door onveiligheid in concentratiewijken, stigmatisering, verveling, gebrek aan vrijetijdsactiviteit thuis en buitenshuis, relatief hoge mate van individualisering t.o.v. ouders, generatieconflict, gekrenkt narcisme, hoge verwachtingen en lage sociale status). • Ambivalente maatschappelijke oriëntatie, kwetsbaarder voor lage sociale status en bejegening door samenleving. • Gebrek aan binding, mede door migratiegeschiedenis en minderheidspositie. • Verschil in waarden tussen contexten van gezin, school en leeftijdgenoten (schuldgevoel en schaamte worden deels opzigezet in straat- en peercontext). • Gedragsproblematiek en psychopathologie, mede aan migratiecontext gerelateerd.
2. Gezin	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagogisch eenzijdige benadering (autoritair, eenzijdig met accent op sturing, weinig persoonlijke aandacht, eenrichtingscommunicatie, weinig autonomie). • Beperkingen in de Nederlandse taalvaardigheid, het sociale netwerk en kennis/informatie over de Nederlandse cultuur. • Pedagogisch vacuüm tussen twee culturen, opvoedingsonzekerheid. • Meer bonding dan bridging. • Afstand tussen gezin, school en andere 'pedagogische instituties'. • Haperende interactie met de jeugdzorg. • Weinig vrijetijdsaanbod thuis en buitenshuis.
3. Peergroup	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdgenoten als toeverlaat (onderlinge afhankelijkheid, groepsdruk, collectieve behoeftebevrediging). • Weinig interetnisch contact. • Groepsdynamiek. • Straatcultuur: geen conventionele normen en waarden, maar waardering en status door delinquent gedrag.
4. Omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Risico's van het leven in concentratiewijken. • Zwakke pedagogische infrastructuur. • Beperkt ondersteunend netwerk. • Gebrek aan interculturele competenties bij instituties. • Instituties beschikken over onvoldoende mogelijkheden en methodieken om deze gezinnen goed en outreachend te helpen.

Niveau	Risicofactoren bij Antilliaanse jongeren ²⁹
1. Jongere	<ul style="list-style-type: none"> • Beperkte Nederlandse taalvaardigheid, gebrekkig sociaal netwerk, soms zonder ouders naar Nederland gekomen. • Gebrek aan binding, mede gerelateerd aan migratiegeschiedenis en minderheidspositie. • Negatief zelfbeeld, mede door slavernijverleden met juist sterke assertiviteit. • Geen conventionele normen en waarden: uitstralen van materiële rijkdom, geweld is 'gewoon onderdeel van straatcultuur'. • Kwetsbaarder door wensstatus te tonen, maar een lage sociale status en negatieve bejegening door de samenleving. • Weinig onder de indruk van Nederlandse straffen.
2. Gezin	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagogisch eenzijdige benadering (autoritair, eenzijdig met accent op sturing, weinig persoonlijke aandacht, eenrichtingsverkeer in communicatie). • Eenoudergezin, tienermoederschap. • Sekse-specifieke opvoeding. • Beperkingen in de Nederlandse taalvaardigheid, het sociale netwerk en kennis/informatie over de Nederlandse cultuur. • Geen conventionele normen en waarden: uitstralen van materiële rijkdom, geweld is 'gewoon onderdeel van straatcultuur'. • Opvoedingsonzekerheid. • Meer bonding dan bridging. • Haperende interactie met de jeugdzorg.
3. Peergroup	<ul style="list-style-type: none"> • Grote invloed peergroup (onderlinge afhankelijkheid, groepsdruk, collectieve behoeftebevrediging). • Weinig interetnisch contact. • Groepsdynamiek. • Straatcultuur: geen conventionele normen en waarden, maar waardering en status door delinquent gedrag.
4. Omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Ambivalente relatie met Nederland. • Risico's van het leven in concentratiewijken. • Zwakke pedagogische infrastructuur. • Beperkt ondersteunend netwerk. • Gebrek aan interculturele competenties bij instituties. • Instituties beschikken over onvoldoende mogelijkheden en methodieken om deze gezinnen goed en outreachend te helpen.

4 Wat maakt de kans op recidive kleiner?

Het voorkómen van recidive onder jongeren is niet eenvoudig. Dat geldt voor alle jongeren, maar nog sterker voor jongeren met een migrantenachtergrond. In hoofdstuk 3 hebben we gezien hoe dat komt: naast de algemene risicofactoren gelden voor migrantenjongeren nog een flink aantal specifieke factoren die de kans op recidive vergroten. Gelukkig staan hier ook algemene én specifieke *succes*factoren tegenover. We zetten ze hier op een rij.

Algemene succesfactoren

Er is een aantal algemene factoren te onderscheiden die de kans op recidive verlagen. Gendreau³⁰ gaf jaren geleden al de volgende elementen voor effectieve interventies bij terugkeer in de samenleving na detentie of straf:

1. Een intensieve, gedragsmatige aanpak.
2. Een focus op jongeren met een hoog recidive-risico en op factoren die sterk bijdragen aan het delictgedrag.
3. Maatwerk bij het matchen van jongere, werker en interventies c.q. programma's.
4. Werkers die getraind zijn in constructieve en attente communicatie.
5. De structuur en de interventies van het programma zijn gericht op het verstoren en uit elkaar vallen van netwerken van delinquente jongeren.
6. De omgeving (buurt, familie) krijgt concrete aanwijzingen voor het ondersteunen van de jongere bij de preventie van terugval.
7. De werkers zijn pleitbezorgers voor de jongeren bij lokale instanties en diensten.

Uit de opsomming van Gendreau komt naar voren dat bij jongeren een benadering op maat nodig is. Daarnaast moeten hulpverleners met iedere jongere goed kunnen communiceren. Ook het (sociale) netwerk rond de jongere wordt bij de aanpak betrokken. Dit zijn herkenbare factoren die zeker ook voor migrantenjongeren gelden.

'What Works' (in principe)

Bij het effectief terugdringen van recidive gaat het ministerie van Justitie uit van de 'What Works Principles', die gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten over effect-evaluaties. Van deze principes is vastgesteld dat als ze toegepast worden bij interventies, deze interventies recidive kunnen verminderen. De belangrijkste principes zijn:³¹

- *Risicoprincipe*: het risico van recidive moet bepalend zijn voor de intensiteit van de interventie(s). Hoe groter het risico, hoe intensiever de interventie of het geheel van interventies.
- *Behoeftepincipe*: interventies moeten gebaseerd zijn op de criminogene tekorten

en behoeften van een dader, en vooral op die tekorten en behoeften die direct crimineel gedrag ontlocken.

- *Responsiviteitsprincipe*: interventies moeten aansluiten bij de leerstijl, mogelijkheden, motivatie, leeftijd, sekse en etnisch-culturele afkomst van de jongere.
- *Integriteitsprincipe*: interventies moeten uitgevoerd worden zoals ze oorspronkelijk zijn opgezet, door getraind personeel dat voldoende (inhoudelijk) ondersteund wordt.
- *Vaardighedenprincipe*: met (gedrags)interventies moeten gedragsvaardigheden en cognitieve vaardigheden aangeleerd worden die gericht zijn op probleemoplossing en sociale interactie.
- *Oefeningprincipe*: in de (gedrags)interventies moet veel gelegenheid zijn om met de praktische vaardigheden te oefenen.
- *Maatschappijprincipe*: interventies die in de maatschappij worden uitgevoerd zijn effectiever dan interventies die in inrichtingen worden uitgevoerd, tenzij deze laatste ook op grond van bovenstaande principes worden toegepast.

Bonta³² voegt hier nog een principe aan toe: 'professionaliteit'. De beroepskracht die een interventie uitvoert moet goed getraind en flexibel zijn, zodat de werkwijze goed aansluit bij de mogelijkheden van de jongeren. Dit laatste geeft, in combinatie met het responsiviteitsprincipe, aan dat interventies beter werken als zij goed passen bij de jongere en diens context. Rekening houden met specifieke risicofactoren, achterstanden, minderheidspositie en cultuurverschillen horen daar uiteraard bij.

Op bezoek bij JIT, AJID en NPT

Welke specifieke succesfactoren zijn nu te onderkennen bij het werken met migrantenjongeren en hun gezinnen? FORUM heeft ernaar gezocht bij drie projecten die zich richt(t)en op het ontwikkelen van een effectieve werkwijze voor deze groep. Het gaat om Allochtone Jongeren In Detentie (AJID), Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT) en Bureau Frontlijn met haar Jeugdinterventieteam (JIT). De succesfactoren zijn in kaart gebracht door middel van interviews met betrokkenen en analyse van hun rapportages. We benoemen de belangrijkste na een korte beschrijving van de drie projecten.

Jeugdinterventieteam (JIT) van Bureau Frontlijn

Bureau Frontlijn in Rotterdam kenmerkt zich door proactieve, outreachende hulpverlening. Het JIT wordt ingezet bij jongeren die uit jeugddetentie komen c.q. overlast veroorzaken. Er is specifieke aandacht geweest voor de nazorg na detentie voor Antilliaanse en Marokkaanse jongeren. De methodiek wordt onderbouwd met verschillende wetenschappelijke theorieën.³³ Zo wordt het Triade-model van Poiesz gebruikt om gedrag te veranderen door de motivatie en capaciteiten van de jongere te vergroten. Voor de communicatie wordt de theorie van Arnold Cornelis ingezet, om op hetzelfde niveau als de jongere te communiceren. Ook wordt gebruikgemaakt van de theorie van Gabriël van den Brink over het meegeven van sociaal en cultureel kapitaal aan jongeren en hun ouders. JIT wil recidive voorkomen bij de jongere, maar richt zich daartoe op het hele gezin.

Allochtone Jongeren in Detentie (AIJD)

Dit project richtte zich in de jaren 2001-2009 specifiek op het voorkómen van recidive onder migrantenjongeren in Helmond. Dat wilde men bereiken door de jongeren te resocialiseren, te begeleiden tijdens en na de detentieperiode, hulp te bieden bij schulden en bij het vinden van werk, opleiding en huisvesting – dit alles in afstemming met de jongere en diens familie.³⁴ Bij AIJD draaide het allemaal om het opbouwen van een vertrouwensrelatie en een actieve begeleiding na de vrijlating. Daarom werd er onder meer gewerkt met de Presentiemethode van Baart (2006) en de Vertrektraining van Spanjaard (2003). Al tijdens de detentie werd contact gelegd en aan een vertrouwensrelatie met de jongeren gewerkt. De hulpverlener werkte in de woonplaats van de jongere en kende daar alle instanties. De persoonlijke betrokkenheid van de begeleider en de intensieve persoonlijke begeleiding waren essentieel, en de praktische aanpak was de belangrijkste werkzame factor. Om het netwerk rond de jongere te versterken, deed men ook een beroep op (sleutelpersonen van) migrantenorganisaties die contact met hem zochten, bij activiteiten betrokken en waar nodig een handje hielpen.

Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT)

Het NPT-programma van Joozt in Utrecht duurt minimaal negen maanden en start al tijdens de detentie van de jongere. NPT wordt ingezet bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar, die een middelhoog tot hoog recidive-risico hebben. Het is een intensief programma dat als doel heeft om risicofactoren zoveel mogelijk weg te nemen. Dit gebeurt door gedragsproblemen, tekortschietende vaardigheden, negatieve denkpatronen en andere dynamische criminogene factoren optimaal in kaart te brengen. In samenspraak met de jongere en zijn ouders wordt gewerkt aan het verminderen van de desbetreffende risico's.

Succesfactoren uit de drie projecten

Wat opvalt, is dat de projecten JIT, AIJD en NPT veel van de succesfactoren gemeen hebben. Alle drie gaan ze uit van de specifieke kenmerken van de doelgroep en richten de werkwijze daarop in. Bijvoorbeeld: ze leggen elk de nadruk op het beïnvloeden van het negatieve zelfbeeld dat jongeren hebben. Zo'n zelfbeeld is een belangrijke factor voor frustratie en recidive. Ook het gericht werken aan een vertrouwensrelatie is nodig, omdat door wantrouwen jegens justitie en hulpverlening de reguliere hulpverlening niet weet door te dringen tot deze jongeren. We zetten de belangrijkste succesfactoren kort toegelicht op een rij. Wat draagt bij aan een kleiner recidive-risico bij migrantenjongeren?

Vertrouwensrelatie met de hulpverlener

Een reclasseringswerker die volgt hoe het met je gaat, is niet genoeg. Deze jongeren hebben behoefte aan een hulpverlener die er helemaal voor hén is. Succes hangt sterk af van de persoon van de hulpverlener. Deze moet het vertrouwen

kunnen winnen en als een spin in het web voor de jongere fungeren. Zo regelt hij – samen met de jongere – allerlei zaken rondom de sociale dienst, schuldsanering en inschrijving bij uitzendbureaus. De ervaring leert namelijk dat in veel gevallen de jongeren niet in staat zijn deze zaken zonder hulp te regelen. Jongeren willen ook graag een hulpverlener die naar hen luistert, hun leefwereld begrijpt, niet oordeelt, en die bereid is om tijd en aandacht aan je te besteden. Het liefst willen de jongeren iemand die onafhankelijk is. Het vertrouwen is gemakkelijker op te bouwen als je geen vertegenwoordiger bent van politie of justitie.

Cultureel sensitieve professional

De professional kan goed omgaan met jongeren en gezinnen met een migratie-achtergrond. Hij kan zich inleven in hun leefsituatie, is zich bewust van de achterstands- en minderheidspositie en herkent cultuurverschillen, zoals in de opvoedingsstijl en de betekenis van gevoelens van schaamte en eer.

Procescoördinatie en snelle hulp

Migrantenjongeren die de fout in gaan komen vaak uit multiprobleemgezinnen, met ouders die niet in staat zijn om zelfstandig de problemen aan te pakken. Dit heeft te maken met de taalachterstand en het gebrek aan inzicht in de Nederlandse samenleving. Een succesfactor is het overzichtelijk maken van de wirwar aan problemen en de snelle integrale aanpak ervan. Het direct aanpakken van praktische problemen wordt door de gezinnen erg gewaardeerd en levert al gauw een stevige vertrouwensrelatie op.

Betrokkenheid van de ouders

Het zoveel mogelijk in kaart brengen van de thuissituatie en de hulpverlening dáár laten plaatsvinden – ook dat draagt bij aan succes. Gezinsleden voelen zich dan begrepen en gerespecteerd. Bovendien geven huisbezoeken een realistisch beeld van de thuisproblematiek. Het gaat erom het gezin te ondersteunen bij hun problemen, en niet om die voor hen op te lossen. Het gezin moet namelijk wel zelfredzaam worden. Door ouders actief te betrekken, kan de band met hun kind worden hersteld en versterkt. Ook zijn zo de opvoedkundige kwaliteiten van de ouders te vergroten. De nadruk ligt hierbij op het stellen van grenzen. Jongeren hebben behoefte aan een duidelijke structuur, maar ook aan positieve feedback van hun ouders. Omdat de ouders dicht bij de jongere staan, is het van belang hun medewerking te krijgen, ook om hem uit de buurt van de verlokkingen van straatgroepen te houden.

Intensieve begeleiding in beginfase

Vanwege de opstapeling van problemen die bij veel gezinnen van ontspoorde migrantenjongeren voorkomt, vergt de begeleiding in de eerste periode veel tijd, soms wel acht uur per week. (In een latere fase kan de intensiteit van de behandeling langzaam worden afgebouwd.)

Door met de jongere mee te gaan kan de begeleider hem ter plekke coachen en een regelmatig leven stimuleren, met een nuttige dagbesteding. Er wordt gewerkt aan een groter zelfvertrouwen, en de jongere formuleert welke doelen hij wil bereiken. Vaak schort het bij zo iemand aan de motivatie om iets te doen of te bereiken.

Sociale vaardigheden en empowerment

Veel van de hier besproken jongeren kampen met een gebrek aan zelfvertrouwen, een laag opleidingsniveau en beperkte sociale vaardigheden. Als zij een training gaan volgen om deze vaardigheden te vergroten, draagt dat bij aan het succes van de interventie. Voor het versterken van het zelfvertrouwen kan een empowerment-training van nut zijn. Hierbij dient men dan wel rekening te houden met de eigen etnische identiteit van de jongere en met het gevoel op grond van afkomst uitgesloten te worden. Er wordt gericht gewerkt aan het herstellen van het vertrouwen in de reguliere hulpverlening en in de maatschappij. Ook probeert de hulpverlener riskante denkpatronen te veranderen en risicovol gedrag te verminderen, en stuurt hij aan op het verbreken van de banden met negatieve vriendengroepen op straat.

5 Hoe werkt de nazorg in de praktijk?

Wat vergroot het recidive-risico bij migrantenjongeren? En wat maakt de kans dat ze opnieuw in de fout gaan juist kleiner? De specifieke risicofactoren en succesfactoren zijn bekend (zie hoofdstuk 3 en 4). Dan is nu de vraag: in hoeverre wordt in de praktijk rekening gehouden met die risicofactoren? En in hoeverre wordt de kennis van werkzame factoren toegepast? Om erachter te komen hoe de nazorg werkt en waar het beter kan (en moet), sprak FORUM met meer dan negentig professionals, beleidsmedewerkers en leidinggevend in vier gemeenten.

De gemeenten voeren alle vier sinds begin 2013 geen specifiek beleid meer voor migrantenjongeren. Er is veel expertise opgedaan in projecten gericht op Antilliaanse en Marokkaanse risicjongeren, maar die kennis en ervaring zijn niet breed geïntegreerd in de werkwijze van alle betrokkenen. Bijvoorbeeld: in één gemeente werden Antilliaanse jongerenwerkers ingezet, die met de politie samenwerkten. Na beëindiging van de rijkssubsidie is echter ook de aanstelling van die jongerenwerkers beëindigd.

In de vier gemeenten wordt verschillend gedacht over de noodzaak om bij het tegengaan van recidive rekening te houden met specifieke factoren. Sommigen, vooral beleidsmedewerkers, zijn van mening dat de recidive onder migrantenjongeren niet veel hoger is dan onder autochtone jongeren. En waar verbeteringen mogelijk zijn, geldt dat volgens hen voor alle jongeren. Ook stellen zij dat er wel degelijk aandacht is voor specifieke factoren en dat er voldoende op maat wordt gewerkt. Anderen zijn veel kritischer en vinden dat er juist niet genoeg rekening wordt gehouden met de specifieke risicofactoren. Het valt op dat beleidsmedewerkers van de gemeenten en de veiligheidshuizen, en ook leidinggevend van jeugdinstanties, in eerste instantie minder knelpunten zien dan de professionals op de werkvloer. Tijdens de groepsgesprekken werden de meningen overigens genuanceerd. Daar kwamen de verschillende specifieke risicofactoren wel degelijk naar boven, zij het soms na enig doorvragen.

Met welke specifieke risicofactoren krijgen professionals in de praktijk vooral te maken? Hoe pakken zij de problemen aan en in hoeverre lukt dat wel of niet?

En: wat kan er beter en hoe? Een overzicht.

Pedagogische onmacht van ouders

Laagopgeleide ouders met een migratieachtergrond staan veel minder in de Nederlandse samenleving dan hun kinderen. De ouders kunnen de kinderen daardoor onvoldoende volgen en begeleiden in hun doen en laten buitenshuis. Ze hebben te maken met pedagogische onmacht, een opvoedstijl die niet aansluit bij het leven dat hun kinderen hier leiden. Mede doordat jongeren zich niet begrepen voelen door hun ouders én zich niet geaccepteerd voelen in de Nederlandse maatschappij, zoeken zij lotgenoten op straat.

Wat gebeurt er in de praktijk?

In sommige gemeenten of wijken zijn er speciale oudercoaches die in de eigen taal en vanuit de eigen cultuur kunnen werken. (Bijvoorbeeld: in Utrecht heb je Marokkaanse oudercoaches bij 'Jeso3o', in Amsterdam is er 'Coach je kind'.) Binnen de reguliere trajecten schiet de capaciteit – en soms ook de competentie – absoluut tekort om intensieve opvoedingsondersteuning te geven. Professionals zien vaak wel de noodzaak, maar er wordt zelden een intensief traject gestart.

Hoe kan het beter?

- Gemeenten maken meer capaciteit vrij voor intensieve opvoedingsondersteuning.
- Voorlichting geven aan ouders – over de ontwikkeling van het kind en de manier waarop zij hun kinderen in de Nederlandse context kunnen opvoeden – en taboes bespreekbaar maken.
- Ouders leren hoe ze hun kinderen buitenshuis kunnen controleren.
- De communicatie met school en instanties én tussen de ouders onderling verbeteren.
- Werken aan een betere relatie tussen jongeren en ouders, ervoor zorgen dat zij meer met elkaar gaan praten en meer begrip krijgen voor elkaar. (Vaders reageren bijvoorbeeld vaak door zeer streng te worden, wat de emotionele band verslechtert.)
- De ouders meer betrekken bij alle trajecten (van justitie en hulpverlening) door hen actief te benaderen en het belang van hun betrokkenheid goed uit te leggen.
- Sommige ouders willen wel meewerken aan verbeteringen, maar zijn daartoe door allerlei omstandigheden (ziekte, alleenstaand, psychische klachten) niet echt meer in staat. Dan is het zaak om, in goed overleg met de ouders, mensen te zoeken die de ouderlijke rol (deels) kunnen overnemen: in het familienetwerk, bij bureaus, mentoren, vrijwilligers, beroepskrachten, etc. Bij 16-plussers kan in uiterste gevallen voor zelfstandig begeleid wonen (KTC) gekozen worden.

Ontkennend en afhoudend

Ouders en jongeren tonen vaak een ontkennende en afhoudende houding. Ouders ontkennen dat hun zoon een strafbaar feit heeft gepleegd en bagatelliseren de problematiek thuis. Dit kan verschillende redenen hebben: soms zien zij de problemen echt niet scherp, soms ontkennen zij uit schaamte, soms uit angst dat professioneel ingrijpen de boel zal doen escaleren en het kind 'wordt afgepakt'. Professionals ervaren die houding als een groot probleem.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Hulpverleners willen helpen, maar ervaren veel weerstand. Zij begrijpen niet precies wat daar de achterliggende reden of oorzaak van is. Daardoor heeft de jeugdreclasserder juist de neiging om een meer controlerende houding aan te nemen en zich minder hulpverlenend op te stellen. Het erkennen van fouten is nodig voor het leerproces, vinden hulpverleners. Na een tijdje wordt de ontkenning overigens wel minder; impliciet wordt dan toegegeven dat er een probleem is.

Hoe kan het beter?

- Meer inzicht verwerven in de belevingswereld van jongeren en ouders met een migratieachtergrond.
- Intensiever werken aan een vertrouwensrelatie met ouders en jongere.
- Bij de ouders het inzicht in de problematiek vergroten, laten zien waarom hun betrokkenheid nodig is en hen zo motiveren om mee te werken aan het hulpverleningstraject.
- Ervoor zorgen dat de betrokkenen (de familie en de jongere zelf) probleem-eigenaar worden en zich ook bewust zijn van dat 'eigendom'.

Taalproblemen en achterstanden

De communicatie tussen jongeren en professionals verloopt meestal nog wel redelijk, maar het schriftelijk communiceren met instanties is voor veel jongeren een probleem. De ouders hebben meestal nog méér moeite met de taal en raken soms gefrustreerd door miscommunicatie met professionals. Zij kunnen het gesprek niet altijd goed volgen. Daarnaast zijn de formele procedures, zoals die van de aanvraag voor een uitkering, vaak onbegrijpelijk. Er is sprake van ingewikkeld taalgebruik. Ouders van deze jongeren hebben bovendien vaak te weinig inzicht in hoe de Nederlandse samenleving functioneert. Autochtone ouders kennen over het algemeen veel beter dan allochtone ouders de wegen om iets voor hun kinderen voor elkaar te krijgen, bijvoorbeeld als de school met verwijdering dreigt.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Er wordt wel geprobeerd om goed te communiceren met ouders, maar professionals vinden het lastig. Alles kost veel meer tijd als ouders de taal niet goed spreken. En beheersen ze het Nederlands wél, dan is vaak wel veel meer uitleg nodig. Sinds de overheid voor vrijwillige hulpverlening geen tolken meer vergoedt, bieden de meeste instellingen die voorziening niet meer aan. Er is dan soms wel iemand uit de familie die kan tolken, maar de ervaring leert dat dit niet altijd goed werkt.

Hoe kan het beter?

- Tijdens belangrijke gesprekken toch een tolk of tolkentelefoon inzetten, als gebrekkige taalvaardigheid daarom vraagt.
- Als het ook maar even kan: meer tijd nemen voor uitleg. Cliënten begrijpen niet alles meteen goed. Er moet meer teruggekoppeld worden: is dit of dat wel echt duidelijk? Als professionals het belang hiervan inzien, doen ze er goed aan bij het management aan te dringen dat ze voldoende tijd mogen nemen.
- Extra ondersteuning geven (goede uitleg, soms meegaan) bij formele procedures.
- Als ouders het zelf niet redden, is er in de nazorg (naast de reclassering) een coach voor de jongere nodig. Deze coach komt dan op voor de rechten van de risicjongere, regelt allerlei zaken en helpt eventueel ook bij studie- en beroepsoriëntatie. Welzijnsorganisaties zouden dit soort coaches kunnen leveren.

Negatieve omgeving, weinig rolmodellen

De omgeving van de hier besproken jongeren is ook een risicofactor voor recidive. Zij wonen in achterstandswijken, hebben weinig positieve rolmodellen en kampen met negatieve beeldvorming in de media. Deze jongeren komen vaak uit multiprobleemgezinnen in een (schijnbaar) uitzichtloze situatie, waardoor zij de straat opzoeken. Er ontstaat dan een vicieuze cirkel waar ze zonder goede begeleiding moeilijk uitkomen.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Aan die negatieve omgeving is niet snel iets te veranderen. Jongeren en ouders krijgen wel advies van de professional, maar er wordt van hen verwacht dat zij zelfstandig de problemen aanpakken. En jongeren vinden het lastig om zelf steun in het eigen netwerk te vinden.

Hoe kan het beter?

- De professional kan actief zoeken naar positieve voorbeelden in de familie, of in organisaties van migranten. Vanuit de eigen gemeenschap zijn er vaak ook initiatieven om jongeren te helpen.
- Opzetten van meer mentorenprojecten als een steun in de rug van risicjongeren. De mentoren moeten wel goed getraind en begeleid worden. Zij kunnen samenwerken met professionals. Er zijn voorbeelden waar (migranten)studenten met een hogere sociaal-agogische opleiding risicjongeren begeleiden.

De negatieve rol van straatcultuur

Jongeren zoeken eigenwaarde op straat, omdat ze die thuis en op school niet vinden. Op straat heerst een cultuur waar de jongeren zich veilig kunnen voelen, en elkaar begrijpen. Maar de straatcultuur is ook hard: de jongeren moeten zich bewijzen om aanzien te krijgen. En dat aanzien krijg je bijvoorbeeld door het hebben van dure spullen. Risicjongeren groeien echter meestal in een achterstandssituatie op, waar geen geld is voor die spullen. Vaak hebben ze ook geen baan, omdat ze die niet kunnen krijgen óf niet accepteren vanwege de (in hun ogen) te lage beloning. Wat dan nog overblijft, is die materiële zaken via illegale wegen te bemachtigen.

Wat gebeurt er in de praktijk?

De jongeren worden bewust gemaakt van het belang om uit de buurt te blijven van negatieve straatgroepen. Daarnaast proberen professionals een zinvolle dagbesteding voor de jongere te vinden, zodat die minder tijd heeft om op straat rond te hangen.

Hoe kan het beter?

- Beter begrijpen – en daarnaar handelen – welke belangen de jongeren hebben om wél in de straatcultuur te blijven. Gebrek aan positieve binding is een van de belangrijkste redenen.

- Om een risicjongere echt te kunnen helpen, moet hij gescheiden worden van zijn criminele vriendengroep en weer een zinvolle dagbesteding vinden. Daartoe moet je hem wel weten te motiveren – en gemotiveerd weten te *houden*. Dat kan door je als hulpverlener betrouwbaar te tonen en beloftes waar te maken. Anders wordt het wantrouwen bevestigd: ‘Zie je wel, ze helpen niet echt’. De professional moet werken aan een betere binding met thuis, school, werk en vrijetijdsbesteding. Hoe meer binding de jongere ervaart, hoe beter hij los kan komen van de straatgroep. Een goede persoonlijke band zal hier zeker bij helpen.

Uitsluiting en gebrek aan zelfvertrouwen

De negatieve houding vanuit de Nederlandse samenleving jegens (vooral Antilliaanse en Marokkaanse) migrantenjongeren heeft sterke invloed op hun zelfbeeld en zelfvertrouwen. In de nazorg speelt dit alles hen parten. Werkgevers willen vaak geen jongeren van buitenlandse afkomst, soms ook vanwege eerdere slechte ervaringen. Zij krijgen vaker te maken met discriminatie op de arbeidsmarkt of bij het zoeken naar stages.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Als een jongere een dagbestedingsproject volgt, is er vaak wel een vorm van coaching die ook gericht is op het versterken van het zelfbeeld. Coaching kan ook onderdeel zijn van activiteiten die jongeren terugleiden naar school of arbeidsmarkt. Tijdens detentie wordt soms enige aandacht besteed aan empowerment. In individuele hulpverleningsgesprekken tijdens de nazorg krijgt dit wel meer aandacht.

Hoe kan het beter?

- Negatief zelfbeeld bij jongeren doorbreken, ze uit de slachtofferrol halen: ‘Discriminatie zal er altijd zijn, je kunt desondanks je weg wel vinden’.
- Zoeken naar activiteiten die kunnen bijdragen aan een positiever zelfbeeld, zoals sport en andere vormen van vrijetijdsbesteding.
- Trainingen ‘empowerment’, waarbij gezocht wordt naar de eigen kracht van jongeren.
- Werken met positieve rolmodellen met een migratieachtergrond: die kunnen uit eigen ervaring vertellen hoe je positief in het leven kunt staan ondanks de bestaande uitsluitingsmechanismen.

Psychische stoornissen niet herkend

Psychische problemen zoals depressie, psychose en schizofrenie worden onvoldoende of te laat herkend door ouders en professionals.

Wat gebeurt er in de praktijk?

De laatste jaren is er meer oog voor psychische stoornissen bij deze jongeren. Maar professionals merken dat er soms toch nog langere tijd met een jongere ‘wordt

aangemodderd', en dat pas na lange tijd van een psychische stoornis sprake blijkt. Juist deze jongeren krijgen snel een bepaald stempel opgedrukt (bijvoorbeeld: 'agressief') en er wordt minder diagnostisch onderzoek bij hen gedaan om na te gaan of er niet iets anders aan de hand is. Gebeurt dat wél, dan schiet het onderzoek nog weleens te kort. Psychiaters kijken dan door een soort 'cultureel matglas', zodat de resultaten niet altijd betrouwbaar zijn. Professionals constateren dat de neiging bestaat deze jongeren hard aan te pakken en dat men minder gericht is op behandeling.

Hoe kan het beter?

- Meer kennis opdoen van psychische problematiek en de relatie met sociale deprivatie en migratieproblematiek.
- Meer oog hebben voor mogelijke psychiatrische stoornissen.
- Eerder diagnostisch onderzoek laten doen: zodra er enige signalen zijn.
- Checken of er geen 'culturele bias' is in diagnostiek en persoonlijkheidsonderzoek, en of de adviezen voldoende aansluiten bij migrantengezinnen en -jongeren.

Licht verstandelijke beperking (LVB) niet herkend

Net als bij psychische stoornissen komt het regelmatig voor dat een LVB onvoldoende of te laat onderkend wordt bij jongeren, waardoor geëigende maatregelen mogelijk langere tijd uitblijven.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Ook voor mogelijke LVB is er de laatste jaren wat meer aandacht. Desondanks merken professionals dat er in de praktijk te snel wordt gedacht dat bepaald gedrag met taalachterstand of met cultuurverschillen te maken heeft in plaats van ook eens verder te kijken. Bij migrantenjongeren wordt minder snel of minder grondig diagnostisch onderzoek gedaan. Intelligentietests kunnen bijvoorbeeld ook door taalachterstand beïnvloed worden, waardoor soms enige scepsis of onzekerheid over de resultaten van IQ-tests bestaat.

Hoe kan het beter?

- De deskundigheid vergroten om LVB-problematiek eerder te herkennen.
- Eerder diagnostisch onderzoek laten doen: zodra er enige signalen zijn.
- Checken of IQ-tests een voldoende genuanceerd beeld geven van de jongere.
- Aanpassen van de communicatie (eenvoudiger taalgebruik, vaker checken of iets begrepen is) met de LVB-jongere.

Geen school of (andere) dagbesteding

Er is een tekort aan dagbestedingsactiviteiten voor risicojongeren met nazorg. Ook zijn deze jongeren soms moeilijk te plaatsen in het reguliere onderwijs, omdat scholen liever geen leerlingen met gedragsproblemen hebben.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Professionals geven aan dat zij bij beleidsmakers steeds weer aankaarten dat er meer dagbestedingsprojecten moeten komen. Door de bezuinigingen is er echter veel verdwenen. Daarom hebben zij regelmatig moeite met het vinden van een school of andere dagbesteding.

Hoe kan het beter?

- Meer geld uittrekken voor een ruimer aanbod van dagbesteding voor risicjongeren in de gemeente.
- Goede afspraken met scholen maken over de plaatsing van risicjongeren.
- Goede begeleiding voor de jongeren in het onderwijs en in dagbestedingsactiviteiten.

Mismatch professionals en gezinnen

In de nazorg voor risicjongeren wordt individueel maatwerk geleverd, maar er is niet altijd voldoende oog voor etnisch-culturele factoren. De deskundigheid, de culturele sensibiliteit ontbreekt soms. Volgens jongeren zijn er professionals die een negatieve houding aannemen jegens bepaalde etnische groepen en zich irriteren aan de ouders. Instellingen van justitie en jeugdzorg hebben onder migrantenjongeren een slecht imago. De reguliere hulpverlening is wit, bureaucratisch en benadert hen vanuit de hoogte, vinden jongeren. Politie, justitie en hulpverlening worden over één kam geschoren, de jongeren wantrouwen in beginsel alle vertegenwoordigers van deze instellingen.³⁵

Wat gebeurt er in de praktijk?

In iedere gemeente zijn er wel professionals die de competenties voor specifieke nazorg in huis hebben. Als er beter op deze competenties zou worden gestuurd, waren er méér van die professionals – en dat zou een goede zaak zijn. De werkers die vooruitgang kunnen boeken met migrantenjongeren zijn in staat om de jongere én de ouders te motiveren. Ze weten vertrouwen te kweken, kunnen zich goed inleven in de positie van jongere en gezin, staan dicht bij hen, werken outreachend en gaan op huisbezoek. Al meer dan tien jaar bestaat de methodiek ITB CRIEM (zie ook hoofdstuk 2, bij 'Diverse vormen van nazorg'). ITB CRIEM is speciaal voor migrantenjongeren ontwikkeld en wordt door de jeugdreclassering uitgevoerd. De methodiek biedt extra tijd per cliënt en is in beginsel inhoudelijk toegespitst op specifieke risicofactoren. In de praktijk blijkt men de inhoudelijke methodiek echter niet altijd te volgen. Ook uit evaluaties komt naar voren dat slechts bij enkele gevallen in een ITB CRIEM-traject doelen zijn geformuleerd die ingaan op de specifieke risicofactoren (zie hoofdstuk 3). Bovendien wordt in de aanpak de rol van de ouders vaak buiten beschouwing gelaten.³⁶

Hoe kan het beter?

- Professionals moeten interculturele competenties verwerven, een open houding aannemen en niet veroordelen, naast een jongere staan en toch grenzen aangeven.

- Hulpverleners moeten goed kunnen communiceren met de jongeren en de ouders. En zij moeten betrouwbaar zijn: doen wat je belooft.
- Goed contact maken met de ouders, hen zo vroeg mogelijk in het traject betrekken en ook mee laten bepalen, een beroep doen op eigen kracht.
- Zorgen dat steeds een en dezelfde werker in een gezin bezig is. Er zijn nu te vaak wisselingen, mede door de werkdruk die tot ziekteverzuim en uitval leidt.
- Managers moeten zich bewuster worden van de noodzaak om cultuursensitief en met specifieke risicofactoren te werken; zij zullen dan beter sturen op de bijbehorende deskundigheid en werkwijzen.
- De begeleiding van beroepskrachten kan beter, bijvoorbeeld door de gedragsdeskundigen als werkbegeleiders te laten fungeren. Zij kunnen in individuele gesprekken en in de teamcoaching ingaan op de kennis, houding en vaardigheden die nodig zijn in de multiculturele context. De werkbegeleiders moeten dan zelf wel deskundig zijn op dit gebied en grondige kennis hebben van de specifieke risicofactoren die meespelen.

Gebrek aan tijd

Zonder voldoende tijd staan ook goede beroepskrachten met hun rug tegen de muur. Het winnen van vertrouwen, het motiveren van ouders en jongeren, het geven van uitleg, het overbruggen van cultuurverschillen en het omgaan met taalproblemen – dat alles vraagt vaak meer tijd van de professional dan er beschikbaar is.

Wat gebeurt er in de praktijk?

Professionals klagen over gebrek aan tijd, maar voelen zich al snel bezwaard om dit probleem met nadruk bij de manager neer te leggen. Zij gaan er bij voorbaat vanuit dat de mogelijkheden beperkt zijn. Ook vinden ze het moeilijk om uit te leggen waarom sommige gezinnen meer tijd kosten. Toch is het, met de huidige capaciteit en deskundigheid van de professionals, lastig om migrantenjongeren (vaak met meervoudige achterstand) adequate nazorg te bieden. Zo blijkt dat een medewerker van de reguliere jeugdreclassering gemiddeld 22 jongeren begeleidt in een 36-urige werkweek. Dit komt neer op zo'n 1,5 uur per jongere – en daarin zit dan ook nog reistijd, administratie, overleg met het netwerk en eventuele bezoeken aan rechtbank of JJI. Terwijl de begeleiding van ouders en jongere in de intensieve beginfase soms wel acht uur per week kan kosten...³⁷

Bij ITB+ of ITB CRIEM kun je wel intensief werken, maar de capaciteit is niet onbeperkt. De reguliere jeugdreclassering en sommige andere hulpvormen hebben voor de nazorg van migrantenjongeren vaak onvoldoende tijd. In die gevallen kun je overigens wel anderen inschakelen. Jeugdreclassering in Amsterdam schakelt bijvoorbeeld Nieuwe Perspectieven in. Dat werkt heel goed en is ook mogelijk onder voorwaarden van justitie.

Hoe kan het beter?

- Meer tijd investeren in de nazorg en intensief starten. Dit kan binnen reguliere trajecten geregeld worden, als het management daarvoor kiest.
- De ITB CRIEM moet eerder ingezet worden en langer door kunnen lopen.

Een traject van drie tot zes maanden is vaak nog te kort. Het kan er wel voor zorgen dat jongeren uit de risicogroep blijven, maar er is langere nazorg nodig om te bereiken dat de jongere (met steun van de ouders) ook zónder intensief toezicht op het rechte pad blijft. Gedurende het traject dient de eigen kracht van het gezin te worden vergroot.

- Om efficiënter te werken en tijdwinst te boeken, moeten de inzet en soms de financiën van ketenpartners gebundeld worden. Er is meer samenwerking nodig, zowel binnen de organisatie als met andere organisaties. Een integrale aanpak is gewenst omdat de jongerenproblematiek door meerdere beleidsterreinen loopt.
- Laagdrempelige welzijnsvoorzieningen – zoals het jongerenwerk – kunnen vaker worden ingezet, naast de jeugdreclassering, om de jongeren te ondersteunen en zo terugval tegen te gaan. Deze voorzieningen kunnen de jongere ook dagelijks in beeld te houden en snel signalen opvangen als het weer dreigt mis te gaan.

Gebrek aan regie

Bij de nazorg in migrantengezinnen is het nodig dat er een goede regie is op het aanpakken van risicofactoren op verschillende leefgebieden. Het probleem is dat de meeste gemeenten die coördinatie en aansturing niet kunnen bieden. In bestaande netwerkoverleggen en casuoverleggen hebben de analyse en aanpak onvoldoende diepte om de specifieke factoren mee te nemen.

Wat gebeurt er in de praktijk?

In de meeste gemeenten zijn de bij nazorg betrokken instellingen nog allemaal autonoom. En waar wél sprake is van coördinatie, heeft de desbetreffende functionaris geen doorzettingsmacht. Op dit moment wordt tijdens netwerkoverleg van gemeenten of Veiligheidshuizen nog opvallend weinig gesproken over de analyse en aanpak van specifieke risicofactoren. Omdat dat accent niet gelegd wordt, kan de coördinator of voorzitter van het ‘casuoverleg jeugd’ ook nauwelijks sturen op het aanpakken van die specifieke factoren. In Eindhoven is de ketenregie op nazorg in 2013 bij de ketenregisseur Jeugd van het Veiligheidshuis gelegd. Deze regisseur volgt de risicojongere en ziet toe op een doorgaande lijn van straf en zorg, op verbinding tussen de professionals in de wijk. Ook let hij of zij erop: dat het sociale netwerk van gezin en vrienden bij de nazorg betrokken wordt; dat de uitvoerende professionals in de wijk bekend zijn met de jongere van vóór zijn detentie; dat de wijkprofessionals een persoonlijke, vasthoudende ‘eropaf’-benadering hanteren met een minder vrijblijvend karakter.

Hoe kan het beter?

- Er is een regisseur met doorzettingsmacht nodig (bij gemeente, Veiligheidshuis of GGD) die het geheel kan overzien en knelpunten uit de weg kan ruimen. Deze regisseur brengt alles in kaart en maakt een plan met activiteiten om de jongere weer een toekomstperspectief te bieden. De regisseur moet oog hebben voor alle leefgebieden en de specifieke risicofactoren waar migrantenjongeren mee te maken kunnen hebben.
- Er moet meer ruimte zijn in casuoverleggen voor diepgang bij de analyse van de

problematiek en de bijbehorende planvorming, waarin men de specifieke risicofactoren expliciet dient mee te nemen.

- Zorgen voor een goede samenwerking met school en andere betrokken partijen, waardoor een netwerk rond de jongere wordt gesloten. Zo weet hij dat iedereen geïnformeerd is en hij niet door de mazen van het net kan glippen. De jongere moet ervaren dat hij er niet mee wekomt. In een sluitend netwerk moeten ook de ouders betrokken zijn.
- Korte lijnen in de samenwerkingsketen moeten snel schakelen en handelen mogelijk maken. Jongeren mogen niet van het kastje naar de muur worden gestuurd. Als een jongere weer terugvalt in negatief gedrag, moet er een snelle reactie volgen.

6 Checklist 'nazorg voor risicojongeren'

Is de nazorg voor migrantenjongeren in uw gemeente goed geregeld? Wordt er rekening gehouden met specifieke risicofactoren én succesfactoren om de recidive bij hen te verminderen? Deze checklist helpt beleidsmedewerkers, managers en ketenregisseurs om na te gaan of er in de algemene aanpak voldoende maatwerk mogelijk is. Valt het aantal vinkjes tegen? Lees dan dit boekje nog eens door en probeer op die punten verbetervoorstellen te doen. FORUM is graag bereid met u mee te denken.

A. Deskundigheid

- De professional heeft voldoende kennis van de specifieke risicofactoren die samenhangen met de migratieachtergrond van de jongere, kan verschillen in (culturele) waarden en normen herkennen en zich inleven in de leefwereld van deze jongeren en hun ouders.
- De professional heeft voldoende interculturele communicatieve vaardigheden, is in staat een vertrouwensband op te bouwen met ouders en jongere en hen te motiveren om mee te werken.
- De professional heeft een open, onbevooroordeelde houding jegens de jongeren.
- De werkbegeleider/leidinggevende draagt zorg voor de monitoring en ontwikkeling van bovenstaande competenties en is in staat om de medewerkers op 'intercultureel vakmanschap' te coachen.
- Degene die verantwoordelijk is voor de coördinatie van de nazorg (case-manager, ketenregisseur, voorzitter casusoverleg) is in staat een accurate analyse van de jongere, zijn sociale omgeving en zijn thuissituatie te (laten) maken met inachtneming van de specifieke risicofactoren. Ook is die functionaris in staat om de risicofactoren in een plan van aanpak onder te brengen en te volgen in hoeverre per factor het risico afneemt.
- De functionaris die de regie voert over een casus is in staat om de betrokken professionals goed met elkaar te laten samenwerken, zodat op alle leefgebieden maatwerk geleverd wordt.

B. Vertrouwensrelatie

- Er wordt voldoende geïnvesteerd in het opbouwen van een (professionele) vertrouwensrelatie met de jongere en diens ouders.
- Er is – zo nodig – laagdrempelige hulpverlening naast de jeugdreclassering.
- De professional heeft voldoende mogelijkheden om praktische problemen (administratie, schulden, huisvesting) aan te pakken en daarmee ook de vertrouwensrelatie te versterken.
- Wanneer een jongere in detentie zit, bouwt de professional die de nazorg op zich gaat nemen al tijdens de detentie een vertrouwensband op met de jongere en de ouders.

C. Motivatie

- Jongere en ouders zijn voldoende gemotiveerd om mee te werken en accepteren de hulpverlening. Of nazorg nu onder dwang gebeurt of vrijwillig, een succesfactor is het werkelijk weten te motiveren van de jongere en de ouders. Dit klinkt als een open deur, maar blijkt in de praktijk lastig te realiseren. Het vergt de nodige deskundigheid, betrokkenheid en ook tijd. De jongere dient zelf al aan de slag te gaan met een toekomstplan. Het is belangrijk dat de jongere formuleert waarvoor hij gemotiveerd is, wat hij wil bereiken en hoe hij dit wil doen. De begeleider dient ervoor te zorgen dat de jongere wel 'realistisch' blijft.

D. Voldoende tijd

- In de eerste periode van nazorg is intensief contact mogelijk met de jongere en zijn ouders.
- Er is voldoende tijd om te kunnen werken met migrantengezinnen (die vaak problemen op meerdere leefgebieden hebben en in een achterstandssituatie zitten), om de cultuurverschillen te overbruggen en wantrouwen weg te nemen.
- Indien nodig kan de begeleiding van de jongere en het gezin langer doorlopen dan gemiddeld.
- De intensiteit van de begeleiding wordt geleidelijk verminderd.

E. Extra aandacht voor de ouders

- Er wordt extra opvoedingsondersteuning gegeven aan migrantenouders die een kloof ervaren naar de Nederlandse samenleving.
- Er wordt aangesloten bij de opvoedingsvisie van de ouders en tegelijkertijd een brug geslagen naar wat in de Nederlandse samenleving van jongeren wordt verwacht.
- Op grond van een goede vertrouwensrelatie worden de ouders directief, niet vrijblijvend en volhardend benaderd.
- Er wordt – zo nodig – gericht gewerkt aan het verbeteren of herstellen van de affectieve relatie tussen ouders en kind: een slechte familieband is namelijk een grote risicofactor voor recidive.
- Indien ouders hun rol als opvoeder onvoldoende kunnen waarmaken, wordt gezocht naar vervanging binnen de familie of het eigen netwerk (bijvoorbeeld via een 'eigenkrachtconferentie' met de familie).

F. Eigen identiteit en zelfbeeld van jongeren

- Bij risicojongeren wordt in kaart gebracht of er sprake is van een negatief zelfbeeld en een zwakke eigen identiteit vanwege de migratieachtergrond.
- Als het vorige het geval is, wordt in de persoonlijke begeleiding expliciet aandacht besteed aan de eigen identiteit en empowerment; desgewenst krijgt de jongere een training aangeboden. Detentie of andere strafmaatregelen kunnen het negatieve zelfbeeld versterken. Daarom is het van belang bij deze jongeren extra aandacht te besteden aan het vergroten van het zelfvertrouwen: door de jongere te motiveren zijn toekomst weer zelf vorm te gaan geven, geen slachtofferrol in te nemen ('Ik doe niets meer, ze willen mij toch niet'), en positieve kanten van zichzelf en zijn leven te laten zien.

- Er is in de gemeente een aanbod voor empowermenttraining. Zo'n training kan de jongeren uit hun slachtofferrol halen, het zelfvertrouwen vergroten en ze leren met vooroordelen van anderen om te gaan.

G. Laagdrempeligheid en outreachende hulpverlening

- Er is een begeleider of hulpverlener voor de jongere in nazorg die goed bereikbaar is, voldoende tijd heeft om zijn werk naar behoren te doen, ook ruimte heeft voor coaching en individuele hulpverlening en – zeker in de beginfase – goed kan helpen bij materiële hulpverlening.
- Er wordt regelmatig op huisbezoek gegaan. Dit maakt het mogelijk om de ouders goed bij de nazorg te betrekken én de thuissituatie in de gaten te houden.

H. Socialevaardigheidstraining

- Er is voldoende aanbod van socialevaardigheidstrainingen in de gemeente die geschikt zijn voor risicojongeren met een migratieachtergrond. Veel van deze jongeren beschikken niet over voldoende vaardigheden om goed te functioneren in de Nederlandse samenleving.
- De professionals zijn op de hoogte van de ervaringen die een jongere in detentie al heeft opgedaan en sluiten daarop aan. In justitiële jeugdinstellingen wordt aan het versterken van sociale vaardigheden gewerkt via de reguliere methodiek YOU TURN en Equip. De lijn die vanuit de JJI is ingezet, zou doorgetrokken moeten worden in de nazorg: de jongere kan het geleerde dan in de praktijk brengen en daarbij gecoacht worden.

I. Regie en samenwerking

- Er is een regisseur (bij gemeente, Veiligheidshuis of GGD) die het geheel kan overzien en knelpunten uit de weg kan ruimen. Deze regisseur brengt alles in kaart en maakt vervolgens een plan met activiteiten om te zorgen dat de jongere weer een toekomstperspectief heeft. De regisseur moet daarbij oog hebben voor alle leefgebieden en specifieke risicofactoren waarmee migrantjongeren te maken kunnen hebben.
- De regisseur heeft doorzettingsmacht: het gezag om partijen aan hun afspraken te houden in het belang van de jongere en het gezin.
- Er is voldoende ruimte in casusoverleggen om bij de analyse van de problematiek en de bijbehorende planvorming de diepte in te gaan, en de specifieke risicofactoren daarbij expliciet mee te nemen.
- De regisseur zorgt voor een goede samenwerking tussen alle professionals, volgt het verloop van de nazorg en stelt de plannen waar nodig bij.
- De regisseur zorgt voor korte lijnen en goede afspraken in de samenwerkingsketen. Als er snel gehandeld moet worden, kán dat ook. Jongeren worden niet van het kastje naar de muur gestuurd.

Literatuur

- Bakker, Inge (2012) *Kosten en baten van preventie en repressie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bellaart, H., & Chrifi, J. (2008) *Kleurrijke inrichting*. Utrecht: FORUM.
- Bellaart, Hans & Abdullah Pehlivan (2013). 'De (on)zin van specifiek jeugdbeleid voor migranten'. In: Coello, Laura, Jaco Dagevos, Chris Huinder, Joanne van der Leun, Arend Odé (red.) *Het minderhedenbeleid voorbij*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bervoets, E. (2006) *Tussen respect en doorpakken*, Culemborg: Centraal Broekhuis.
- Bijl, B., Beenker, L.G.M. & Baardewijk, van, Y. (2005) *Individuele Traject Begeleiding op papier en in de praktijk*. Duivendrecht: PI Research.
- Bonta, J. (2002) 'Recidivepreventie bij delinquenten. Een overzicht van de huidige kennis en een visie op de toekomst'. *Tijdschrift Justitiële verkenningen*, 28, 8, pag. 20-35.
- Boom, J. de, P. van Wensveen, P. Hermus, A. Weltevrede & M. van San (2012) *Marokkaanse Nederlanders 2012. De positie op de terreinen van onderwijs, arbeid en uitkering en criminaliteit (meting 3)* Rotterdam: Risbo, Erasmus Universiteit.
- Brons, D., N. Hilhorst, F. Willemsen (red.) *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC, Kennisdossier 2008-4.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2008). *Statline verdachtencijfers*. Den Haag: CBS.
- De Jong, J., Kaouachi, M., Rombout, B. & J. Wapenaar (2010) *Opgevangen*. Rotterdam: Bureau Frontlijn.
- Duits, N., van Casteren, M., van den Brink, W. & Doreleijers, TH. A. H. (2005) 'Risicotaxatie van geweldsrecidive bij jeugdigen'. *Tijdschrift voor psychiatrie* (deel 47, p511-518).
- Gendreau, P. (1996) 'The principles of effective intervention with offenders'. In: *Choosing correctional options that work: Defining the demand and evaluating the supply*, edited by Alan T. Harland. Newbury Park. California: Sage Publications.
- Gijsberts, M. Huijnk, W. & Dagevos J. (2012) *Jaarrapport Integratie 2011*. Den Haag: SCP.
- Inspectie Jeugdzorg (2006) *Een betere terugkeer in de maatschappij*. Utrecht.
- Jeugdcriminaliteit.com, *ITB Criem*, http://www.jeugdcriminaliteit.com/index_bestanden/Page3846.htm, geraadpleegd op 16-07-2012.
- Jonkman, H. & M. Vanderbroucke (2009). *Nazorg voor allochtone jongeren in detentie. Evaluatie van het Helmond-programma*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Klein, P. van der & Burggraaf, M. (2004) *Methodiekb beschrijving AJID*. Helmond: Stichting Bijzonder Jeugdwerk (BJ) Brabant.
- Lünemann, K., Vandenbroucke, M., Verwijs, R. & Roeleveld, W. (2010) *Zorg voor de jeugd na detentie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Middelaar, van, R. (2011) *Drang & Dwang*. Amersfoort/Utrecht: Veiligheidshuizen van de gemeenten Amersfoort en Utrecht.

- Ministerie van Justitie (2010) *Uitvoeringskader Netwerk- en Trajectberaad* (circulaire). Den Haag: Ministerie van Justitie, DJI.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2013) *Landelijk kader Veiligheidshuizen. Voor en door partners*. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Pehlivan, A. (2011) *Straatcoachen van Marokkaanse overlastgevende jongeren*. Enschede: Universiteit Twente.
- Pels, Trees (2008) 'Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van jongens van Marokkaanse- en Antilliaanse afkomst'. In: D. Brons, N. Hilhorst, F. Willemsen (red.) *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: WODC, Kennisdossier 2008-4.
- Poort, R. (2009) *Fundamenten voor Toezicht, Over de grondslagen voor de ontwikkeling van reclasseringstoezicht*. Den Haag: Ministerie van Justitie/Stichting Reclassering Nederland.
- Strijen, F. van, (2009) *Van de straat*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Veen, A.C. van, (2006) *Gedist!?! Een onderzoek naar jongeren en straatcultuur in Utrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Veen, I. van der & Dekkers, L. (2005) *Handboek Work-Wise*. Zutphen: Work-Wise Nederland.
- Vollebergh, W. (2002) *Gemiste kansen. Culturele diversiteit in de jeugdzorg*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- WODC-Recidivemonitor (2012) Repris, <http://www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor/Repris>, geraadpleegd op 08-08-2012.

Eindnoten

- 1 Bellaart, Hans & Abdullah Pehlivan (2013)
- 2 Bakker, Inge (2012)
- 3 Boom, J. de, P. van Wensveen, P. Hermus, A. Weltevrede en M. van San (2012)
- 4 CBS Statline, verdachtencijfers over 2008
- 5 WODC-Recidivemonitor (2012). Repris,
<http://www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor/Repris>,
geraadpleegd op 08-08-2012
- 6 Lünemann, K., Vandenbroucke, M., Verwijs, R. & Roeleveld, W. (2010)
- 7 Ministerie van Justitie (2010)
- 8 Lünemann, K., Vandenbroucke, M., Verwijs, R. & Roeleveld, W. (2010)
- 9 Ministerie van Veiligheid en Justitie (2013)
- 10 Lünemann, K., Vandenbroucke, M., Verwijs, R. & Roeleveld, W. (2010)
- 11 Middelaar, van R. (2011)
- 12 Bijl, B., Beenker, L.G.M. & Baardewijk, van, Y. (2005)
- 13 Inspectie Jeugdzorg (2006)
- 14 Idem
- 15 Veen, I. van der & Dekkers, L. (2005)
- 16 Duits, N., van Casteren, M., van den Brink, W. & Doreleijers, TH. A. H. (2005)
- 17 Gijssberts, M., Huijnk, W. & Dagevos J. (2012)
- 18 Vollebergh, W., (2002)
- 19 Pehlivan, A. (2011)
- 20 Idem
- 21 Veen, A.C. van, (2006); Strijen, F. van, (2009)
- 22 Bellaart, H. & Chrifi, J. (2008)
- 23 Pehlivan, A. (2011)
- 24 Bervoets, E. (2006)
- 25 Jeugdcriminaliteit.com, ITB Criem,
http://www.jeugdcriminaliteit.com/index_bestanden/Page3846.htm
geraadpleegd op 16-07-2012
- 26 Idem
- 27 Pels, Trees (2008)
- 28 Bewerking van Pels, Trees (2008)
- 29 Bewerking van Pels, Trees (2008)
- 30 Gendreau, P. (1996)
- 31 Poort, R. (2009)
- 32 Bonta, J. (2002)
- 33 De Jong, J., Kaouachi, M., Rombout, B. & Wapenaar, J. (2010)
- 34 Klein, P. van der & Burggraaf, M. (2004)
- 35 Klein, P. van der & Burggraaf, M. (2004)
- 36 Bijl, B., Beenker, L.G.M. & Baardewijk, van, Y. (2005)
- 37 De Jong, J., Kaouachi, M., Rombout, B. & Wapenaar, J. (2010)

Jongeren weer op de rails

De recidive onder jongeren met een migratieachtergrond is relatief hoog. De afgelopen jaren zijn diverse pogingen gedaan hun oververtegenwoordiging terug te dringen, maar dat heeft nog geen trendbreuk opgeleverd. Beleidsmakers lijken nu de handdoek in de ring te gooien. FORUM wil deze jongeren echter niet opgeven. Naar ons idee zijn de inspanningen tot nu toe te projectmatig en te gefragmenteerd geweest. Expertise verdween wanneer het project was afgelopen, en succesvolle methoden werden geen onderdeel van het algemene beleid.

Wat lijkt dan wél te werken? Welke kennis wordt in de praktijk toegepast om ontspoorde migrantenjongeren weer op de rails te krijgen? FORUM heeft dat in kaart gebracht en de bevindingen in deze handreiking opgenomen. Samen vormen ze een antwoord op de cruciale vraag: hoe kun je, binnen de reguliere aanpak, expliciet ingaan op specifieke risicofactoren die met de migratieachtergrond te maken hebben?

FORUM

INSTITUUT VOOR
MULTICULTURELE
VRAAGSTUKKEN